

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Максима Жданова
**«Інтерпретація жанру кантати в українській хоровій музиці
останньої третини ХХ – ХХІ століть»**
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво»,
галузь знань 02 «Культура і мистецтво»

Українське музичне мистецтво, зокрема вокально-хорове, позначається багатством жанрів, що охоплюють різні форми та стилі виконання. Кантата є одним із жанрів, котрий базується на традиціях і новаціях часу. Кантатний жанр уніфіковується різноманітними різновидами, типами та модифікаціями. Він дозволяє композиторам звертатися до історичних, релігійних та національних тем і поряд із усталеними закономірностями музичної мови, застосовувати різноманітні сучасні техніки, тим самим збагачуючи кантатний жанр і культурну спадщину в цілому. Прикладом цього слугує представлена до захисту дисертація.

Матеріалом даної кваліфікаційної наукової праці послужили кантати українських композиторів Л. Дичко («Сонячне коло», «Барвінок»), Т. Кравцова («На могилі Шевченка», «Червона зима», «Любіть Україну», хоровий цикл «Хорові акварелі»), А. Гайденка («Чотири дієства»), О. Польового («Різдвяна» та «Веснянки»), М. Скорика («Гамалія»), нотні опуси, а також аналітично викладені композиторські та виконавські інтерпретації творів кантатного жанру.

У вступі, обґрунтувавши вибір та актуальність теми дослідження, пошукувач зазначає про зв'язок дисертації з науково-дослідною темою Харківської державної академії культури, а також темою кафедри теорії та історії музики, де здійснювалась дана кваліфікаційна праця. Крім того, автор вивчає широке коло теоретичної бази дисертації, на яку М. Жданов опирається при написанні роботи. Вона вирізняється фундаментальними працями

дослідників українською (236) та іноземною (8) мовами теоретичного, історичного та виконавського спрямування.

Окресливши мету кваліфікаційної наукової роботи, а саме – «визначити та концептуалізувати особливості композиторського та виконавського інтерпретування жанру кантати в українському хоровому мистецтві останньої третини ХХ – початку ХХІ ст.» (с. 25 дис.), дисертант вирізняє низку завдань, які спрямовані на розкриття концепції дослідження. Варто зазначити, що вони екстрапольовані в наукову новизну і поетапно відображені у тексті дисертації.

Методологічна база дослідження опирається на комплексі системного, історичного, культурологічного, мистецтвознавчого підходів; діалектичного та дедуктивного методів; музично-теоретичного аналізу, а також аксіологічного, жанрово-семантичного, стильового, інтонаційного та композиційно-драматургічного, музично-інтерпретологічного, котрі є підґрунтям у досягненні мети та завдань дисертації.

У представленому до захисту науковому доробку вперше в українському музикознавстві «здійснено концептуалізацію та визначено специфіку композиторської та виконавської інтерпретації жанру кантати, виявлено типи і жанрово-стильові різновиди кантати за участю хору, аргументовано поняття “кантатність”, “кантатно-жанрова стилістика”» (с.29-30 дис.), виявлено особливості формоутворення, фактури та музичної семантики в аналізованих творах композиторів в кантатному жанрі; розглянуто аспекти композиторської та виконавської інтерпретації опусів кантатного жанру українських композиторів А. Гайденка, О. Польового, М. Скорика, що підтверджує унікальність роботи.

Апробація наукових результатів дослідження М. Жданова висвітлена у провідних наукових фахових виданнях (4) та у збірниках матеріалів міжнародних (6) та всеукраїнських (4) наукових конференцій. Дані публікації пошукувача є одноосібними. Кваліфікаційна наукова праця може стати підґрунтям у навчальних курсах «Історія української музики», «Історія та

теорія хорового мистецтва», «Хорознавство», «Сучасна музика», «Хорова література», «Музична інтерпретація», «Аналіз музичних творів» тощо.

Дисертація пошукувача має логічну будову, точність і ясність викладу наукових положень, а також переконує аргументованою та обґрунтованою доказовістю. Кваліфікаційна наукова праця автора складається з анотації, переліку публікацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Перший розділ «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ» присвячений розробці та досягненню жанрової проблематики у сучасному музикознавстві, питань музичної інтерпретації (композиторської та виконавської), котрі віддзеркалені на жанр кантати в хоровій музиці та експлікації кантатного жанру в науковій думці. Так, у Підрозділі 1.1 пошукувач кваліфікаційної наукової роботи висвітлив проблеми жанру та аспекти інтерпретації спираючись на музикознавчі праці зарубіжних (Т. Адорно, Г. Бесселера, С. Брелера, С. Дальхауса, В. Зейдля та ін.) та українських (К. Білої, Н. Герасимової-Персидської, О. Берегової, В. Іонова, О. Коменди, І. Коновалової, О. Лігус, В. Москаленка, А. Мухи, Л. Пархоменко, І. Польської, О. Самойленко, Б. Сюті, І. Тукової, Л. Шаповалової, С. Шипа) дослідників, які набули «різних акцентів у науковому вивченні» (с. 45 дис.). Окрім того, дисертант звертається до досліджень науковців з питань композиторської та виконавської інтерпретації, досягнення специфіки інтерпретації хорових жанрів, засвідчивши, таким чином, глибину та різновекторність вивчення даного аспекту роботи. У Підрозділі 1.2 М. Ждановим доведено, що кантата є вагомим різновидом жанру, котрий у ємному науковому музикознавчому дискурсі розглядається у хоровій, камерно-вокальній та симфонічній музиці.

Суттєвим є те, що у Підрозділі 1.3 дисертант визначив етимологію поняття та явища «кантата», сутність і специфіку жанрового імені. Пошукувач розкрив жанрову семантику і властивості кантати, визначальною ознакою якої є «хоровий чинник, колективна вокально-темброва складова» (с. 66 дис.).

Твердження автора щодо семантичного зв'язку жанрового стилю кантати із національним музичним стилем є цілком доказовими. Підрозділ 1.4 є важливим з огляду обґрунтування пошукувачем вагомості застосування у науковому доробку загальнонаукових методів дослідження і спеціальних підходів.

У другому розділі «КАНТАТА В ІСТОРИЧНОМУ ЧАСОПРОСТОРИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА», дисертант концентрує увагу на важливих питаннях, а саме:

- кристалізації жанрової моделі та еволюції кантати в європейській художній свідомості Нового часу (Підрозділ 2.1), де автор окреслює історичні передумови становлення і розвитку кантатного жанру (XVI-XX ст.) з його семантичними особливостями, композиційної структурної будови;
- історичній детермінації і динаміці розвитку кантатного жанру в українському хоровому мистецтві XIX – 1-ї половини XX ст. (Підрозділ 2.2), де автором встановлено, що жанр кантати в українському музичному просторі «сформувався під впливом вокально-хорових традицій західноєвропейської (опера, кантата, ораторія) та національної професійної музики (кант, партесний та циклічний хоровий концерти), а також фольклорних (народнопісенних) засад» (с. 94-95 дис.) та почав функціонувати у XIX ст. Пошукувач аргументовано висвітлює питання розвитку кантати в національному професійному мистецтві, переконливо визначає її характерні властивості, численні модифікації, провідні різновиди та типологічні моделі, які віддзеркалились у творчості представників-новаторів кантатного жанру зазначеного періоду;
- модернізації жанру кантати в контексті стильових трансформацій в українському хоровому мистецтві останньої третини XX – XXI ст. (Підрозділ 2.3), де дисертантом розкриті характерні властивості кантатного жанру означеного періоду: фольклорний та професійний типи мислення, принципи театралізації та симфонізації, «жанрово-стильовий і мовний синтез, практика моделювання нових жанрових різновидів на ґрунті фольклорних (музичних і

вербальних) і канонічних текстів та використання в усій різноманітності сучасних композиторських технік у сполученні з традиційними формами музичного вислову та хорової поезики» (с.120-121 дис.). Влучним є те, що пошукувач умовно розподіляє жанр кантати (за образно-тематичною і стильовою скерованістю) на три різновиди: духовний – на канонічні тексти, світський – авторські тексти, неофольклорний – народопісенні тексти.

У третьому розділі роботи «АВТОРСЬКІ ТА ВИКОНАВСЬКІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЖАНРУ КАНТАТИ В ХОРОВІЙ МУЗИЦІ ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ ХХ – ХХІ ст.» автор розкриває специфіку інтерпретації кантатного жанру, презентований неофольклористичною, неосакральною, світською моделями та здійснює аналіз його композиторських та виконавських версій на матеріалі опусів українських композиторів А. Гайденка, О. Польового та М. Скорика. Так, Підрозділи 3.1 і 3.1.1 присвячені розгляду кантати «Чотири дійства» А. Гайденка в аспекті композиторської та виконавської інтерпретації. Дисертантом встановлено, що, по-перше, опус митця відноситься до типу оркестрово-хорових кантат; по-друге, – у стилістиці хорового письма композитора яскраво виражені ознаки неофольклоризму із застосуванням сучасних прийомів та композиторських технік (хорового прийому *sprechstimme*, сонорики, алеаторики тощо); по-третє, – синтезування жанрів кантати та дійства збагачують семантичне поле твору і розширює межі кантатного жанру загалом; по-четверте, – застосування різноманітної фактури, а саме поліфонічної, мішаної, поліпластової, поліскладової, свідчить про «збагачення поезики хорової кантати нетрадиційними засобами хорового письма» (с. 137 дис.). М. Жданов констатує, що виконавська інтерпретація кантати «Чотири дійства» А. Гайденка полягає в її осягненні, вибудуванні художньої цілісності твору та його драматургічного рішення.

У Підрозділах 3.2 і 3.2.1 М. Жданов розкриває особливості композиторського стилю та специфіку хорового письма О. Польового, які презентовані автором роботи на прикладі кантати «Різдвяна». Так, пошукувачем доведено поєднання у творі знаків різних культурних епох. Про

прояв музичного мистецтва Середньовіччя та Ренесансу свідчить «динамічна “невизначеність”» (відсутність динамічних знаків) (с. 148 дис.); доби Бароко – принцип остінатності; Романтизму – цикл мініатюр. Крім того, дисертант розкриває в «Різдвяній» багатство письма композитора, індивідуальне мислення митця, якому притаманна стильова гра із застосуванням візуально-акустичних елементів театралізації. М. Жданов переконливо обґрунтовує, що різдвяна тематика виступає не лише як відлуння стародавніх традицій, але й як платформа для творчих експериментів, що дозволяє поєднувати різні стилі, жанри та техніки в межах одного музичного полотна. Завдяки цьому вона є актуальною в композиторській творчості сьогодення.

У підрозділі 3.3 автор виявляє своєрідну властивість інтонаційної символіки в кантаті «Веснянки» О. Польового (дзвонове *ostinato*, гімнічний хід, наскрізна інтонаційна драматургія тощо), яка, з одного боку відіграє значну роль у процесі формотворення хорового опусу, а з іншого, – визначає її художню концепцію. Дисертант слушно вдається до питання розкриття специфіки диригентсько-хорового трактування твору в Підрозділі 3.3.1, що слугуватиме дороговказом хормейстерам в осягненні кантати та її виконавської інтерпретації.

Досліджуючи особливості виконавської інтерпретації поеми-кантати «Гамалія» М. Скорика в Підрозділі 3.4, яка презентована у 2020 р. зведеним хором під керівництвом А. Савчука у складі академічного камерного хору «Чернівці» та Академічного камерного хору Тернопільської філармонії, академічного симфонічного оркестру Чернівецької філармонії, пошукувачем встановлено, що об'єднання професійних колективів є взірцевим прикладом втілення геніального опусу митця. Автор підкреслює, що майстерне виконання професійних колективів (спорідненість голосів, манера звуковідтворення, темброве забарвлення динамічне рішення тощо), допомогли розв'язати поставленні перед виконавцями творчі завдання у трактуванні твору.

Необхідно зазначити, що аналітично презентовані опуси, викладені М. Ждановим у композиторському та виконавському аспектах (окрім кантати «Гамалія» М. Скорика), охоплюють автором дослідження широке коло проблематики актуальної теми роботи.

Під час ознайомлення із ґрунтовними і цікавими аналітичними текстами кантат «Чотири дієства» А. Гайденка, «Різдвяна» та «Веснянки» О. Польового, «Гамалія» М. Скорика виникло побажання. Слушно було б дисертанту презентувати у Додатках або в тексті роботи більшу кількість нотних прикладів, які б доповнили значущий науковий доробок автора.

У Висновках викладені ключові положення дисертації, які віддзеркалюють результати дослідницької діяльності автора. Представлені пошукувачем наукові судження лише підтверджують позитивну оцінку роботи, яка засвідчує переконливу наукову позицію М. Жданова.

У процесі ознайомлення з текстом дисертації виникли питання:

1. У пропонованому Вами дисертаційному дослідженні цілком правомірно відзначається суттєвий вплив на формування і розвиток жанру кантати в українському мистецтві інших різновидів хорової творчості, насамперед, хорового концерту. Які прояви концертності, зокрема хорової, отримали, на Вашу думку, віддзеркалення у жанрі кантати та позначилися на кантатній жанровій стилістиці розглянутого у дисертації періоду?

2. У тексті роботи, її висновках підкреслюється репрезентація в кантатах українських авторів останньої третини ХХ – ХХІ ст. різноманітної образності і тематики, звернення до епіки, лірики тощо. Чи можете Ви уточнити, конкретизувати, які саме кантати є унаочненням утілення ліричної сфери?

3. Які твори українських композиторів 2000-х років, позиціоновані, як взірці духовного різновиду жанру кантати, найбільш відповідають, на Ваш погляд, культурним реаліям постмодерного буття, демонструють вільне трактування зазначеної жанрової моделі та самобутність авторської інтерпретації образно-духовного змісту?

Варто наголосити, що надані побажання та запитання свідчать про інтерес до даної кваліфікаційної наукової роботи, і не зменшують її значущості та цінності. Вони підтверджують перспективу подальшої наукової розробки актуальної теми дослідження.

Підсумовуючи ключові положення відгуку необхідно зазначити, що представлена до захисту дисертація є затребуваним науковим доробком, який доповнить науково-теоретичну, навчально-методичну, просвітницьку ланки, розширить репертуар багатьох колективів та збагатить виконавсько-інтерпретаційну діяльність вокально-хорової галузі у трактуванні конкретних творів композиторської творчості кантатного жанру.

Таким чином, дисертація **«Інтерпретація жанру кантати в українській хоровій музиці останньої третини ХХ – ХХІ століть» М. Жданова** безумовно є вагомим внеском у розроблення актуальних проблем вітчизняного музикознавства (зокрема кантатного жанру на матеріалі українських композиторів представників київської, одеської, харківської шкіл). Кваліфікаційна наукова робота є самостійним і завершеним, методологічно та теоретично обґрунтованим дослідженням, котре виконане на високому фаховому рівні та відповідає сучасним вимогам МОН України до наукових праць цього профілю. Автор рецензованої дисертації Максим Жданов заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» галузі знань 02 – «Культура і мистецтво».

Кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри академічного та
естрадного вокалу Факультету музичного
мистецтва і хореографії Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка

КИЇВСЬКИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Код ЄДРПОУ 45307968
ВІДСІЛНИЙ ПІСЬМИС
ЗАСВІДЧУЮ
О. Заверуха
Головний держ. реєстр. в.р.
(посада)
Підпис: О. Заверуха

О.Л. Заверуха